

Мельничук Т.В.,

К. Ю. Н.,

*доцент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ЕЛЕМЕНТИ КОНЦЕПЦІЇ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Анотація. Стаття присвячена розгляду актуальних для сучасної теорії та практики питань попереджувального впливу на злочинність через призму концепції кримінологічної безпеки. Завдяки висвітленню основних елементів концепції — об'єкту, мети, загроз та організаційно-правових основ кримінологічної безпеки — розкриваються її принципи відмінності та переваги.

Ключові слова: злочинність, протидія злочинності, кримінологічна безпека, криміногенні загрози.

Постановка проблеми. Безпека соціуму є однією із найважливіших передумов існування та сталого розвитку особистості, суспільства, держави та світової спільноти в цілому. Вказаним пояснюється посилення наукового та професійного інтересу до безпекових проблем у сферах політики, економіки, екології, інформаційного простору тощо.

Однією із загроз безпеці суспільства безумовно є злочинність та пов'язані з нею криміногенні явища та процеси. Сучасний стан та тенденції розвитку злочинності унеможливають оцінку соціуму як кримінологічно безпечного.

Занепокоєння викликають не лише кількісні зміни злочинності, але здебільшого її якісні характеристики та вплив на суспільство — латентизація, професіоналізація, поширення кримінальної субкультури, збільшення соціального напруження та аномії, за рахунок чого все більше представників різних прошарків суспільства опиняються включеними у злочинну діяльність та інфраструктуру злочинності («навколо злочинне» середовище, що за сутністю не є кримінальним, але обслуговує інтереси криміналітету), зниження психологічного порогу допустимості вирішення проблем за допомогою протиправних дій, повсюдна корупція, підвищення рівня організованості, транснаціоналізація, неспроможність традиційної політики протидії злочинності.

Зазначена ситуація потребує розробки результативних заходів щодо забезпечення безпеки суспільства від криміногенних загроз, тому **метою статті** є обґрунтування кримінологічної безпеки як одного з пріоритетних напрямків сучасної правоохоронної діяльності та соціальної профілактики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблематику впливу на злочинність під кутом зору кримінологічної безпеки розглядали М.М. Бабаєв, В.М. Дрьомін, О.М. Костенко, С.Я. Лебедев, В.О. Плешаков, С.Г. Шабанов, М.Л. Шелухін [1] та ін. Тим не менш, належного усталеного концептуального обґрунтування в теорії та застосування у практиці питання кримінологічної безпеки не отримали.

Виклад основного матеріалу. У своїх попередніх публікаціях ми зверталися до аналізу понятійного апарату концепції кримінологічної безпеки [2]. В цілому вивчення наукових поглядів показує, що розкриття сутності кримінологічної безпеки здійснюється через поняття небезпеки від криміногенних загроз, особливий механізм дії та особливу цілеспрямованість. Зокрема, В.А. Плешаков та М.М. Бабаєв визначають кримінологічну безпеку як об'єктивний стан захищеності життєво важливих та інших істотних інтересів особи, суспільства й держави від злочинних посягань і загрози таких посягань, породжуваних різного роду криміногенними факторами (явищами й процесами), а також як усвідомлення людьми такої своєї захищеності [3].

Варто зазначити, що кримінологічна безпека завжди буде мати відносний характер з огляду на соціальну зумовленість та процеси самовідтворення злочинності. У свій час Е. Феррі вивів закон насичення суспільства злочинністю. «Подібно до того, як у певній кількості води за даної температури розчиняється певна кількість хімічної речовини, — пише він, — так само і в даному соціальному середовищі, з даними індивідуальними та фізичними умовами, вчиняється певна кількість злочинів, ні менше, ні більше» [4, с. 240]. Це означає, що злочинність неминуче властива для кожного суспільства, тому кримінологічна безпека націлена на стримання злочинності у соціально-прийнятних межах, що не переходять «порогу насичення».

Сутність та принципова відмінність кримінологічної безпеки як концептуальної основи впливу на злочинність та антикримінальні можливості суспільства виявляється у специфіці наступних основних **елементів** — об'єкту, мети, загроз та організаційно-правових основ забезпечення кримінологічної безпеки.

Об'єкт безпеки – має структурно-функціональні та просторові характеристики. Класично об'єктом попереджувальної діяльності вважають суспільно-небезпечні прояви та їх детермінанти, а функціонально профілактичні заходи спрямовані на нейтралізацію криміногенної особистості або ситуації. Об'єктом кримінологічної безпеки є соціум, його структурні одиниці та взаємовідносини між ними в питаннях утримання від злочинних дій (іншими словами, від криміналізації) та здатності протистояти їм (усунення віктимізації).

За словами С.Я. Лебедева, втілення ідеї кримінологічної безпеки у життя правової держави покликане сприяти перенесенню змістового акценту з об'єкту нападу (злочинність) на об'єкт захисту (особистість, суспільство, держава), тобто на ті цінності, якими, власне, і повинна бути гарантована кримінологічна безпека. Звідси забезпечення кримінологічної безпеки повинно перевершувати характер і спрямованість існуючих криміногенних і кримінальних загроз. Тому в ієрархії форм діяльності щодо забезпечення кримінологічної безпеки на першому місці стоїть захист від джерела загрози безпеці, а вже потім – вплив на саме джерело [5].

У низці публікацій злочинність аналізується як загроза національній безпеці України, а кримінологічна безпека визначається як складова системи національної безпеки [6], що вбачається вельми виправданим з точки зору підходу до злочинності як внутрішньодержавної проблеми. Але у зв'язку із процесами глобалізації та кримінальної її складової, що уособлена транснаціональними та міжнародними формами злочинної діяльності, обмежувати об'єкт кримінологічної безпеки просторовими межами держави не варто.

Мета кримінологічної безпеки. Власне кримінологічна безпека може розглядатися і як мета, і як засіб (забезпечення) її досягнення в загальній системі соціально-правового контролю над злочинністю. Проміжними ж цілями кримінологічної безпеки є захист (охорона) від загроз криміногенного характеру на рівні об'єктивної дійсності та суб'єктивного сприйняття стану безпеки.

Що стосується об'єктивної дійсності, слід визнати, що довгий час кримінологічна політика держави уособлювалась завданням «боротьби зі злочинністю» та залежала від політичної персоніфікованої волі, а діяльність правоохоронних органів спрямовувалась не на вирішення кримінальних конфліктів, а на максимальне виявлення і реєстрацію правопорушень. При чому «робота на показники» ставала провідною метою та критерієм ефективності кримінальної юстиції. Питання про якість функціонування правоохоронної системи – збільшення кількості зареєстрованих

злочинів у звітний період (активніше працюють співробітники) чи все таки їх зменшення (вдалося стабілізувати криміногенну ситуацію) – залишалося риторичним.

Концепція кримінологічної безпеки враховує значимість профілактичної діяльності щодо зменшення кількості вчинюваних злочинів, тим не менш, покликана забезпечити охорону суспільства від розширеного самовідтворення злочинів, зменшення їх рецидивонебезпечності та – головне – гарантування максимального усунення суспільно-шкідливих наслідків.

Такі цільові пріоритети дають можливість знизити й психологічне напруження, страх перед злочинністю, що як відомо, є криміногенним фактором (ось, що малось на увазі під суб'єктивним сприйняттям стану безпеки), підвищити здатність суспільства протистояти злочинним проявам та, як видається, ліквідувати або принаймні зменшити ступінь недовіри населення до правоохоронних інститутів. Співпраця щодо забезпечення кримінологічної безпеки між громадою та державою на основі моделі соціального партнерства автоматично усуває конфронтацію «силові структури» – суспільство». Спільна мета та зацікавленість населення, гарантована невідворотністю державної реакції на злочинні прояви, дозволить зробити правоохоронну діяльність соціально спрямованою та зменшити витрати на кримінальну юстицію в цілому.

Основні ризики (загрози) кримінологічної безпеки – один із найбільш об'ємних за змістом елемент. Враховуючи його неоднорідність, у літературі зроблені спроби групувати (класифікувати) види загроз безпеці. Зокрема, виділяють такі як самозагроза (потенційна можливість стати жертвою злочину); безпосередня загроза (кримінально-карані дії); опосередкована загроза (пропаганда кримінальної культури тощо) [7, с. 14-15]. Питання загроз кримінологічної безпеки потребує окремого самостійного розгляду, тому у межах даного дослідження лише зазначимо, що з огляду на акцентування об'єкту кримінологічної безпеки на суспільстві та суспільних відносинах створюється можливість оцінювати й приховані (латентні) форми загроз та виявляти детермінаційні зв'язки між ними.

Організаційно-правове забезпечення кримінологічної безпеки відображає практичну необхідність розробки науково обґрунтованих інноваційних механізмів та технологій охорони соціуму від загроз криміногенного характеру. Як видається, одним з пріоритетних завдань має стати перманентний моніторинг загроз та соціальне управління ризиками кримінологічної безпеки.

При розробці заходів забезпечення кримінологічної безпеки найбільш гострою залишається

проблема дотримання прав людини. Вплив на злочинність завжди мав у собі елемент репресії, пов'язаний із застосуванням примусу та певними обмеженнями прав і свобод людини, а відтак здійснювався спеціально уповноваженими інституціями та був досить детально нормативно врегульований. Стратегія кримінологічної безпеки спрямована на формування сильного громадянського суспільства, пріоритетом для якого є упередження та мінімізація за допомогою профілактичних заходів кримінальних проявів. Між тим, застосування заходів, пов'язаних із обмеженням прав людини, повинно впливати із певної «суспільної згоди» про добровільне поступлення деякими свободами з метою підтримання загальної безпеки. Концепція кримінологічної безпеки передбачає правообмеження як вимушений крайній захід, тим не менш, суспільно виправданий, а тому не просто законний, але й легітимний.

Висновки. Важливість розвитку та зміцнення ідеї кримінологічної безпеки викликана необхідністю формування нової ідеології протидії злочинності, переорієнтації правоохоронної системи з репресивної спрямованості на реальне вирішення кримінальних конфліктів та забезпечення безпеки від злочинних посягань.

Література:

1. Бабаев М.М., Рахманова Е.Н. Права человека и криминологическая безопасность. Учебное пособие. — М., 2003. — 153 с.; Дрёмин В.Н. Миграция и проблемы обеспечения криминологической безопасности в Причерноморском регионе // Актуальні проблеми політики / Збірник наукових праць. — Одеса, 2004. — №20. — С. 123-131; Лебедев С. Проблема преступности: от мистерии цифр к реалиям обеспечения криминологической безопасности // Уголовное право. — 2006. — № 6. — С. 111-115; Плешаков В.А. Криминологическая безопасность и ее обеспечение в сфере взаимодействия организованной преступности и преступности несовершеннолетних. — М.: Академия МВД России, 1998. — 144 с.; Шелухін М.Л. Кримінологічна безпека на транспорті: організаційно-управлінське та оперативно-розшукове забезпечення: монографія. — Донецьк: Вебер. Донец. від-ня, 2008. — 368 с.
2. Мельничук Т.В. Кримінологічна безпека: сутність та концептуальне обґрунтування // Актуальні проблеми держави і права. — 2011. — №60. — С. 132-138.
3. Бабаев М.М., Плешаков В.А. Криминологическая безопасность в системе национальной безопасности (опыт структурного анализа) // Криминологический журнал. — 2005. — № 7. — С. 5-9.
4. Ферри Э. Уголовная социология / Сост. и предисл. В.С. Овчинского. — М., 2009. — 658 с.
5. Лебедев С. Проблема преступности: от мистерии цифр к реалиям обеспечения криминологической безопасности // Уголовное право. — 2006. — № 6. — С. 111-115; Лебедев С.Я. Криміналізація екстремізму і забезпечення криминологічної безпеки: від єдності цілей до боротьби з протилежностями // Уголовно-правовой запрет и его эффективность в борьбе с современной преступностью. — Саратов, 2008. — С. 269-276.

6. Скулиш Є. Кримінологічна безпека в системі національної безпеки України // Вісник Національної академії прокуратури України. — 2010. — № 2. — С. 47-51.

7. Горшенков А.Г., Горшенков Г.Г., Горшенков Г.Н. Информационная преступность: криминологическая безопасность личности, угрозы и меры ее защиты // Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. Серия: Право. — 2003. — № 1. — С. 13-16.

Мельничук Т.В. Элементы концепции криминологической безопасности

Аннотация. В статье рассматриваются актуальные для современной теории и практики вопросы предупредительного воздействия на преступность через призму концепции криминологической безопасности. Благодаря обозначению основных элементов концепции — **объекта, цели, угроз и организационно-правовых основ криминологической безопасности** — раскрываются ее принципиальные отличия и преимущества.

Ключевые слова: преступность, противодействие преступности, криминологическая безопасность, криминогенные угрозы.

Melnychuk T.V. Elements of the Concept of Criminological Security

Summary. The article is devoted to contemporary theory and practice of preventive effect on crime through the lens of the concept of criminological security. Thanks to the designation of the main elements of the concept — the object, purpose, threats and organizational and legal foundations of criminological security — its main differences and advantages are revealed.

Key words: crime, combating crime, criminological security, criminal threats.